

процеси. Аналіз точок Лаффера для України дав змогу охарактеризувати фіскальну систему України як таку, що підлягала постійним трансформаціям та змінам, а бюджет – як такий, що недоотримав значну долю надходжень. Усе це є причиною тенденції до погіршення фіскального клімату в Україні та загострення суперечностей між інтересами економічних суб'єктів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Балацкий Е. Эффективность фискальной политики государства / Е. Балацкий // Проблемы прогнозирования. – 2000. – № 5. – С. 32–45.
2. Вдовиченко А.М. До проблем інтерпретації циклічно скоригованого бюджетного балансу країни / А.М. Вдовиченко // Эффективная экономика. – 2012. – № 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?oregation=1&iid=1618>.
3. Виклюк М., Мостіпан Ю. Діагностика сучасного стану індикаторів розвитку податкової системи України / М. Виклюк, Ю. Мостіпан // Фінансова парадигма в добу глобалізації. – 2013. – № 3 (11). – С. 14–21.
4. Лондар С. Расположение национальной экономики на кривой Лаффера / С. Лондар // Бизнес Информ. – 1999. – № 9–10. – С. 61–65.
5. Лопушняк Г. Бюджетні видатки як інструмент державного регулювання соціально-економічного розвитку України / Г. Лопушняк // Демократичне врядування. – 2010. – № 6. – С. 9.
6. Мельник О.Я. Індикатори рівня розвитку національних податкових систем / О.Я. Мельник // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 4. – Т. 1. – С. 114–119.
7. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minfin.gov.ua>.
8. Твердохліб І. Крива Лаффера як інструментальний засіб оцінювання ефективності фіскальної політики держави: проблеми застосування в Україні / І. Твердохліб // Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. – 2013. – № 11 (149). – С. 270–280.
9. Танзи В., Хауэлл З. Налоговая политика для развивающихся стран / В. Танзи, З. Хауэлл // Вопросы экономики, МВФ. – 2001. – № 7. – 21 с.
10. Tanzi Vito. Tax Systems and Policy objectives in Developing Countries: General Principles and Diagnostic Tests // International Monetary Fund. Fiscal Affairs Department. – 1983. – 24 с.

УДК 338.439.5

Логоша Р.В.
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри аграрного менеджменту
Вінницького національного аграрного університету*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ОВОЧІВ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Розглянуто особливості державного регулювання ринку овочів в Україні. Встановлено проблемні аспекти та протиріччя існуючого механізму державного регулювання розвитку ринку овочів в Україні. Запропоновано на основі зарубіжного досвіду напрями вдосконалення механізму державного регулювання розвитку ринку овочів в Україні.

Ключові слова: державне регулювання, державна підтримка, овочева продукція, ринок овочів, овочепродуктовий підкомплекс.

Логоша Р.В. ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ РЫНКА ОВОЩЕЙ: СОСТОЯНИЕ, ПРОБЛЕМЫ, ПУТИ РЕШЕНИЯ

Рассмотрены особенности государственного регулирования рынка овощей в Украине. Выделены проблемные аспекты и противоречия существующего механизма государственного регулирования развития рынка овощей в Украине. Предложены на основе зарубежного опыта направления совершенствования механизма государственного регулирования развития рынка овощей в Украине.

Ключевые слова: государственное регулирование, государственная поддержка, овощная продукция, рынок овощей, овочепродуктовый подкомплекс.

Logocha R.V. GOVERNMENT CONTROL OF MARKET VEGETABLES: STATE, PROBLEMS, WAYS OF DECISION

The features of government control of market of vegetables are considered in Ukraine. Problem aspects and contradictions of existent mechanism of government control of market of vegetables development are distinguished in Ukraine. Directions of perfection of mechanism of government control of market of vegetables development are offered on the basis of foreign experience in Ukraine.

Keywords: government control, state support, vegetable products, market of vegetables, vegetable food subcomplex.

Постановка проблеми. Овочева продукція посідає особливе місце серед важливих харчових продуктів людини. Для України вирощування овочів є традиційним напрямом діяльності завдяки сприятливим природно-кліматичним умовам для вирощування основних овочевих культур. Тому галузь овочівництва має усі передумови для значного розвитку. Однак наявний потенціал вітчизняного овочепродуктового підкомплексу використовується незадовільно через низку факторів, а саме: недосконале законодавче забезпечення розвитку ринку овочів, особливості ціноутворення на овочеву продукцію, низький платоспроможний попит населення в країні, незбалансований рівень виробництва овочевої продукції, низький рівень розвитку оптової та роздрібної торгівлі тощо.

Однією з головних причин повільного розвитку ринку овочів в Україні є недосконалий механізм державного регулювання, який залишається мало-ефективним і не завжди адекватно реагує на наявні проблеми – як внутрішні, так і зовнішні. Тому актуальним є питання вдосконалення механізму державного регулювання розвитку ринку овочів, розробка нових напрямів діяльності, підвищення ефективності діяльності органів державного управління, вдосконалення інструментів державного регулювання на ринку овочів на місцевому, регіональному та національному рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти державного регулювання ринку овочів досліджували такі науковці, як В. Андрійчук, В. Бойко,

В. Власов [6], В. Гальчинська [5], Б. Карпінський, Ю. Коваленко [7], В. Криворучко, М. Малік, О. Мороз, В. Муковоз, В. Рудь, П. Саблук, В. Скупий, Н. Федорчук [2; 3], О. Шпикуляк, О. Шпичак та інші. В сучасних умовах необхідні комплексні підходи для вивчення механізму державного регулювання розвитку ринку овочів, що потребують постійного дослідження та вдосконалення.

Метою статті є визначення проблем й оцінення сучасного стану державного регулювання ринку овочів в Україні Обґрунтування практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності державного регулювання ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі ринкових перетворень в Україні аграрний сектор в економіці держави є особливою галуззю, тому що його розвиток впливає на рівень і якість життя людей. На цьому етапі особливої актуальності набуває розробка наукових положень державного регулювання аграрного виробництва відповідно до ринкових умов. Тому в розвитку аграрного сектора особливе місце посідає саме держава, яка, у свою чергу, має проводити галузеву реформу й формувати умови для прибуткового виробництва сільськогосподарської продукції.

У країнах з ринковою економікою постійно ведеться пошук напрямів удосконалення взаємовідносин між державою та товаровиробниками, і залежно від багатьох факторів спостерігається послаблення чи посилення державного втручання. На сьогодні держава вже не тільки визначає загальні правила і межі функціонування ринкової економіки, а й сама доповнює ринковий механізм [1].

У сучасному аграрному секторі економіки залишається неформований ринок сільськогосподарської продукції, в якому певна частина належить ринку овочів. Ринок овочів у загальному вигляді є специфічним і самостійним сектором аграрного ринку і являє собою сукупність відносин у сферах виробництва, поділу, обміну і споживання овочевої продукції. Національний ринок овочів – це система товарного руху овочів на державному рівні, яка включає в себе виробництво і переміщення до споживача.

Овочівництво – це та галузь сільського господарства, яка потребує значних організаційних, трудових та фінансових ресурсів і залежить не лише від природних факторів, а й від загальної економічної та соціально-політичної ситуації в країні.

Причин, що зумовили повільний розвиток ринку овочів, досить багато. Головними з них виділяють такі: низька ефективність державного регулювання, відсутність стратегії розвитку галузі, послі-

довної державної політики щодо підтримки розвитку аграрного сектора, не має відповідного комплексного аспекту розв'язання проблем аграрної реформи, відсутність зваженої державної політики розвитку села та механізмів її реалізації [2, с. 3].

В умовах сьогодення об'єктивними причинами необхідності державного регулювання ринку овочів є:

- відсутність досконалої конкуренції на ринку овочів;

- недосконалість цінового механізму, який робить виробництво овочів неефективним;

- повільна адаптація ринку овочів щодо сучасних умов господарювання [3, с. 278].

Також необхідні комплексні підходи щодо вивчення механізму державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки України загалом та ринку овочів зокрема. Міра участі держави в регулюванні аграрного сектора є однією з невирішених проблем. Тому питання оптимального поєднання ринкового та державного механізмів регулювання розвитку овочевого ринку в аграрному секторі сьогодні є надзвичайно актуальним і потребує глибокого дослідження.

Отже, проблема державного регулювання вітчизняного ринку овочів зумовлює необхідність формування організаційного-економічного механізму, що сприятиме підвищенню ефективності виробництва овочевої продукції, збільшення її обсягу, розширення асортименту і поліпшення якості відповідно до науково обґрунтованих норм споживання населенням та раціонального використання власного потенціалу задля забезпечення сталого розвитку аграрного сектора країни.

Актуальність наявних проблем спонукає до проведення наукових досліджень державного регулювання ринку овочів та обґрунтування основних напрямів його становлення, ефективного розвитку та функціонування.

Соціально-економічний стан аграрного сектора в Україні вплинув як на розвиток сільського господарства в цілому, так і на виробництво овочів зокрема. У 2000–2014 рр. виробництво овочів й баштанних продовольчих культур у країні зросло на 67,4%. Зростання валового виробництва вплинуло на збільшення виробництва овочів на 1 людину на 60,5% та на зростання фонду споживання на 40,3% за такий самий період. Як наслідок, рівень самозабезпеченості України овочами й баштанними продовольчими культурами у 2014 р. зріс і становив 103,4%. Із зазначених тенденцій можна зробити висновок, що експорт продукції овочівництва у 2014 р. у порівнянні з аналогічним періодом 2000 р. збільшився у 9,8 рази, а імпорт – у 7,8 рази (див. табл. 1).

Таблиця 1

Баланс овочів і баштанних продовольчих культур в Україні за період 2000–2014 рр.

Показники	Роки							Відх. 2014 р. до 2000 р., %
	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	
Виробництво	6 195	7 606	8 873	10 562	10 815	10 668	10 323	167,4
Зміна запасів на кінець року	201	196	-22	514	458	-13	183	91,0
Імпорт	29	100	311	285	213	237	225	7,8р
Усього ресурсів	6 023	7 510	9 206	10 333	10 570	10 918	10365	172,1
Експорт	30	150	335	303	346	379	294	9,8р
Витрачено на корм	728	1 214	1 337	1 473	1 568	1 747	1620	2,3
Витрачено на посадку	86	90	118	126	127	130	117	136,0
Втрати	177	393	835	991	1 077	1 231	1 223	6,9р
Фонд споживання	5 002	5 663	6581	7 440	7 452	7 431	7 019	140,3
у розрахунку на 1 особу, кг	101,7	120,2	143,5	162,8	163,4	163,3	163,2	160,5

Джерело: дані Держкомстату України [4]

При цьому найбільшу питому вагу в структурі виробництва овочевих культур в Україні за 2000–2014 рр. займали господарства населення, частина яких в середньому складає 88%.

Динаміка реалізації овочів у сільськогосподарських підприємствах за 2000–2014 рр. підтверджує позитивні тенденції. Так, за цей період рівень рентабельності вирощування овочів сільськогосподарськими підприємствами мав позитивну тенденцію, що свідчить про відносно стабільний стан розвитку галузі.

Також в останні роки на внутрішньому ринку спостерігається тенденція підвищення цін на овочеву продукцію. Так, у 2014 р. ціна реалізації овочової продукції зросла на 28,5% у порівнянні з 2012 р. Це зумовлено інфляційними процесами та загальним подорожчанням харчових продуктів в Україні та світі. Основна частина овочової продукції надходить на міські та стихійні ринки.

Політика державної підтримки збільшення виробництва та перероблення овочової продукції здійснюється Міністерством аграрної політики та продовольства України за такими основними напрямками:

- збільшення обсягів фінансування державних цільових програм;
- запровадження нових механізмів кредитування;
- збільшення обсягів фінансування будівництва овочесховищ;
- стимулювання залучення коштів на вітчизняних та закордонних фондових ринках;
- стимулювання залучення приватних інвестицій у галузь овочівництва;
- податкове стимулювання виробництва й перероблення овочової продукції;
- розвиток страхування галузі овочівництва.

Так, з метою розвитку овочівництва та овочепереробної галузі 31 жовтня 2011 р. Кабінетом Міністрів України було схвалено Концепцію розвитку овочівництва та переробної галузі, спрямовану на збільшення обсягів виробництва продукції овочівництва та переробної галузі шляхом залучення інвестицій та надання державної підтримки [5, с. 12].

Однак реалізація вищевказаного нормативно-правового документу досить часто знаходиться на неналежному рівні, а недостатня системність і незгодженість законодавства України, а також його вибіркоче виконання, негативно впливає на виробництво та перероблення овочової продукції й потребує вдосконалення механізмів державного регулювання ринку овочів.

У зв'язку з неефективним державним регулюванням спеціалізовані овочепереробні підприємства втратили своє значення. Концентрація виробництва овочів у господарствах населення супроводжується низьким рівнем механізації робочих процесів, що призводить до зниження товарності та якості, підвищуючи її собівартість. Тому вкрай необхідно провести реформу регулювання ринку овочів і вийти на світовий рівень, де чітко б прослідковувались тенденції збільшення або зменшення валового збору овочів.

Для стійкого й безперебійного функціонування ринку овочів, забезпечення якісною продукцією необхідно створити зони їх спеціалізованого виробництва. Ефективність функціонування залежить від державних резервів, регулювання ціни, попиту та пропозиції, від системи економічних відносин між сільськогосподарськими, переробними й торговельними підприємствами.

Провідними державами світу напрацьований достатній досвід регулювання ринку овочів. Однак

невирішеним залишається питання щодо прийнятності тієї чи іншої моделі, проєктованої на український ґрунт. У будь-якому випадку власна модель повинна бути адаптованою до національних особливостей та менталітету, тому необхідно визначити значущі для держави пріоритети й важелі регуляції.

В країнах Європейського Союзу (далі – ЄС) механізм регулювання розвитку виробництва овочової продукції функціонує за допомогою таких принципів:

- підтримка цін на овочеву продукцію власного виробництва. Для цього застосовуються дотації й субсидії виробникам овочової продукції на основі провадження механізму цільових цін, які повинні захистити внутрішні фермерські ціни від більш низьких світових цін;
- регулювання обсягу виробництва овочової продукції, оскільки в умовах насиченого ринку цінового регулювання недостатньо, щоб знизити доходи фермерів і перевиробництво продукції. В країнах ЄС таке регулювання здійснюється у вигляді квот [6, с. 22];
- пільгове кредитування: здешевлення відсоткової ставки кредиту, відшкодування частини кредиту державою, звільнення від сплати боргу тощо;
- податкова форма фінансової підтримки, що встановлюється фермерам, які беруть участь у виконанні державних програм розвитку овочівництва з дотриманням встановлених вимог;
- фінансування виробників овочової продукції з державного бюджету шляхом надання їм прямої допомоги на закупівлю елітного насіння, екологічно безпечних засобів захисту рослин, модернізацію виробництва на інноваційній основі тощо [7, с. 383];
- захист внутрішнього ринку від іноземної конкуренції. Не зважаючи на взятий курс лібералізації, рівень митно-тарифного захисту внутрішнього продовольчого ринку й овочового зокрема у країнах ЄС значно вищий вітчизняного. Так, середній тариф режиму найбільшого сприйняття (далі – РНС) на овочеву продукцію в Україні становить 9,8%, у країнах ЄС – 11,3%. Максимальний тариф РНС – 20 і 161% відповідно [8, с. 58].

Високе значення максимальних тарифів на овочеву продукцію у країнах ЄС є наслідком застосування тарифних квот. Для імпорту в межах тарифних квот застосовуються імпортні ліцензії. Цей режим встановлює додаткові нетарифні бар'єри для українського експорту. Україна ж використовує тарифну квоту лише на цукрову тростину з імпортним тарифом 50% понад тарифну квоту [9].

Рівень захисту ринку країн ЄС санітарними та фітосанітарними заходами контролю є одним із найвищих у світі й значно вищим, ніж в Україні. Діяльність безпечності продовольства охоплює весь продовольчий ланцюг від здоров'я рослин до маркування харчових продуктів. На відміну від країн ЄС, Україна не використовує і зобов'язалася не використовувати експортні субсидії на овочеву продукцію. А країни ЄС, навпаки, активно використовують експортні субсидії для просування продукції своїх виробників на зовнішні ринки.

Вітчизняні виробники овочової продукції, як показав досвід перебування у світовій організації торгівлі (далі – СОТ), об'єктивно не можуть витримати тиск розвиненого сільського господарства зарубіжних країн, яке до того ж субсидується на значно вищому рівні. Тому необхідно провести в галузі овочівництва реформи, спрямовані на удосконалення державного регулювання виробництва вітчизняної овочової продукції. Одним із головних заходів має бути забезпечення паритетності цін шляхом стабі-

лізації динаміки вартості овочевої сировини й доходів її виробників у заготівельній і переробній сферах економіки. Адаже паритетність досягається лише тоді, коли в будь-якому наступному році за один і той самий обсяг овочевої сировини її виробники можуть придбати таку саму кількість промислових товарів і послуг.

Ураховуючи досвід країн ЄС, механізм вітчизняного державного регулювання ринку овочів має базуватися на таких важелях:

1) підтримка цін на овочеву продукцію за допомогою різних механізмів з метою забезпечити товаровиробникам достатні умови господарювання у роки несприятливою для них кон'юнктурою ринку;

2) регулювання обсягів і структури виробництва з метою недопущення перевиробництва овочевої продукції;

3) податкове регулювання виробників овочевої продукції у рамках виконання державних програм розвитку овочівництва;

4) застосування кредитної форми підтримки товаровиробників шляхом здешевлення відсотків і часткового відшкодування або відстрочення платежів основного боргу;

5) фінансування виробників овочевої продукції з державного бюджету для забезпечення інноваційного розвитку [9].

Динамічному розвитку вітчизняного ринку овочів сприятиме проведення популяризації серед населення вживання свіжих овочів. У світі, а особливо в Україні, здоровий спосіб життя має стати закономірністю. А це, перш за все, пов'язано зі споживанням овочів у свіжому вигляді. Адаже саме свіжі продукти багаті на природні вітаміни, мікроелементи, мінеральні сполуки. Все це є життєво необхідним в раціоні кожної людини. Тому виробники овочевої продукції, громадські й медичні заклади та органи державного самоуправління повинні спільно популяризувати вживання свіжих овочів. А отже, необхідна цільова державна програма розвитку овочівництва.

Для подальшого розвитку вітчизняної галузі овочівництва необхідним є подальший розвиток інфраструктури овочевого ринку та ефективного механізму його державного регулювання. Одним з основних завдань є створення оптових продовольчих ринків, де б реалізувалися свіжі овочі. Важливе місце у їх втіленні відводиться об'єднанням товаровиробників овочевої продукції на кооперативних засадах. Учасники таких об'єднань мають створювати можливість заготівельно-збутові кооперативи, які будуть займатися безпосередньо реалізацією продукції з функцією передпродажної доробки.

Державне регулювання оптового ринку овочевої продукції має базуватися на утворенні вертикально інтегрованих структур за участю виробників овочів та оптових торговельних закладів. Між товаровиробниками овочів й кінцевим споживачем має бути коротка відстань і невелика націнка на товар.

Механізм дотування виробництва, заготівлі та перероблення овочевої продукції має бути сформований на основі дотримання виробниками овочів, заготівельними кооперативами овочевого спрямування, овочепереробними підприємствами комплексу вимог, які сприятимуть, з одного боку, збалансованому, гармонійному функціонуванню всіх учасників овочепродуктового підкомплексу, а з іншого – збільшенню

виробництва якісної, за доступною для населення ціною та конкурентоспроможною на зовнішньому ринку овочевої продукції.

Отже, для успішного розвитку овочепереробної галузі підприємствам необхідно випускати якісну, а отже, і конкурентоспроможну продукцію. Для її реалізації на державному рівні потрібно розробити й прийняти стратегію стабільного економічного розвитку для удосконалення економічних відносин між виробниками й переробниками овочевої сировини, що є необхідним заходом розвитку овочепродуктового підкомплексу України.

З цією метою необхідно знизити рівень монополізації переробних і заготівельних підприємств вітчизняного овочепродуктового підкомплексу, які нині спроможні вести ціновий диктат на овочеву сировину, оскільки останню через свої технологічні властивості сільськогосподарські виробники не можуть зберігати й переробляти. На основі цього необхідно вдосконалити механізм формування закупівельних цін на вітчизняному ринку овочів.

Висновки. Враховуючи попит на продукцію овочівництва, що постійно зростає, та потенційні можливості України щодо збільшення валового виробництва овочів, у сільськогосподарських підприємствах слід використовувати сучасні технології вирощування овочевих культур, які передбачають пристосування до конкретних ґрунтово-кліматичних умов окремого господарства, сорту і вимог замовника щодо готової продукції.

Державна політика підтримки овочепереробної промисловості має бути спрямована на сприяння розвитку сільськогосподарських заготівельних і збутових кооперативів та мережевих структур з замкненими ланцюгами виробництва «від поля до столу»; стимулювання виробництва інноваційної продукції глибокого перероблення; встановлення жорсткого контролю за якістю імпортової продукції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Швайка Л. Державне регулювання економіки: [навч. посібник] / Л. Швайка. – К., Знання, 2006. – 435 с.
2. Федорчук Н. Формування та державне регулювання ринку овочів у аграрному секторі економіки: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.03 / Н. Федорчук. – Львів, 2011. – 20 с.
3. Федорчук Н. Формування та функціонування ринку овочів: теоретичні аспекти / Н. Федорчук // Збірник наукових праць ПДАТУ. Кам'янець-Подільський, 2012. – Вип. 20. – С. 274–279.
4. Сільське господарство України: статистичний щорічник за 2014 р. / за заг. ред. Ю. Остапчука. – К., 2015. – 367 с.
5. Гальчинська В. До питання стратегії розвитку овочівництва / В. Гальчинська // АгроІнком. – 20012. – № 8–12. – С. 12–13.
6. Власов В. Підтримка сільгоспвиробників у зарубіжних країнах / В. Власов // Економіка АПК. – 2004. – № 5. – С. 22–26.
7. Коваленко Ю. Світовий досвід розвитку державної політики щодо підтримки сільськогосподарського товаровиробника / Ю. Коваленко, І. Охріменко, М. Асаула та інші // Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку: інформ.-аналіт. збірник / [за ред. П. Саблука]. – 2002. – Вип. 5. – 647 с.
8. Ціхановська В. Фінансові аспекти державного регулювання аграрного виробництва в країнах світу / В. Ціхановська // Інноваційна економіка. – 2012. – № 6. – С. 58–61.
9. Косовець Г. Можливості адаптації зарубіжного досвіду державного регулювання виробництва овочевої продукції до умов вітчизняного ринку / Г. Косовець // Ефективна економіка. – 2013. – № 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ekonomy.nayka.com.ua>.